

Особистість у просторі виховних інновацій

6. Толстоухова, С. В. Діяльність центрів соціальних служб для молоді / С. В. Толстоухова, В. В. Богай, О. Г. Урусова // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України – 2005. – №2. – С. 56-61.

7. Форми і методи соціальної роботи в системі центрів соціальних служб для молоді / [заг. ред. С. В. Толстоухова, І. М. Пінчук]. – К. : УДЦССМ, 2000. – 128 с.

8. Філіппов, Ю. М. Мистецтво як засіб психотерапії дітей та молоді з особливими потребами / Ю. М. Філіппов, Н. І. Самаріна. – Луганськ : Альма-матер, 2001. – 112 с.

Петрочко Ж.В., м. Київ

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: КОМПОНЕНТИ ТА КРОКИ ДО ОНОВЛЕННЯ

Розкрито питання важливості оновлення системи захисту дітей в Україні. Схарактеризовано принцип «найкращі інтереси дитини» як базовий принцип оновленої системи. Узагальнено міжнародний досвід щодо побудови системи захисту дітей. Визначено компоненти системи захисту дітей в Україні. Представлено реформу деінституціалізацію як дієвий крок реформування системи захисту дітей загалом.

Ключові слова: система захисту дітей, найкращі інтереси дитини, компоненти системи, деінституціалізація.

У час суспільних змін в Україні не втрачає своєї актуальності потреба перегляду пріоритетів державної політики у сфері охорони дитинства, впровадження успішних підходів до захисту дітей, які базуються на забезпеченні прав дитини, створенні умов для її виховання та розвитку в сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного, спрямовуються на підтримку сім'ї з дітьми.

Базовим принципом функціонування оновленої системи захисту дітей є принцип найкращих інтересів дитини. Відтак, для якісних змін ключовим є розуміння такого принципу, виконання рекомендацій Комітету ООН з прав дитини щодо його реалізації в практиці прийняття політичних рішень на рівні держави, громади.

Найкращі інтереси дитини – це індивідуальні потреби, що забезпечують гармонійний розвиток підростаючої особистості.

Особистість у просторі виховних інновацій

Забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, які спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини, відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку життєвого досвіду, родинної, культурної й етнічної приналежності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити (Закон України “Про охорону дитинства”, стаття 1 “Визначення термінів”).

У вузькому розумінні, відповідно до п. 7 Керівних принципів щодо альтернативного догляду дітей, визначення найкращих інтересів дитини повинно бути спрямоване на вироблення комплексу дій в інтересах дітей, позбавлених батьківського піклування, чи тих, кому загрожує його втрата, що найкраще відповідатиме забезпеченню їхніх потреб і прав, враховуючи всебічне та персональне сприяння реалізації прав у своїй сім'ї, соціальному та культурному оточенні, та їхній статус як суб'єкта права та момент його визначення і в довгостроковій перспективі [4].

У широкому розумінні, впровадження принципу “найкращі інтереси дитини” передбачає: гарантування безпеки дитини; забезпечення права на сім'ю; впровадження технології ведення випадки і оцінки потреб дитини та її сім'ї; розвиток батьківської компетентності, а для цього – відповідних послуг на місцевому рівні; забезпечення права участі дитини в ухваленні рішень; впровадження міжвідомчого і міждисциплінарного підходу; формування адекватної суспільної думки щодо значення впровадження принципу і ефективного управління процесом удосконалення системи захисту дітей [5, с. 40].

Згідно з чинним законодавством України, захист дитини здійснюють: батьки (особи, що їх замінюють), органи опіки та піклування, суд, прокуратура, органи внутрішніх справ, служби в справах дітей, органи у справах сім'ї та молоді, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції, громадські організації, сама дитина (відповідно до віку і об'єктивних можливостей).

Дії зазначених осіб на партнерських засадах певною мірою вже забезпечують комплексність захисту. Водночас в Україні в жодному

Особистість у просторі виховних інновацій

нормативно-правовому акті не виписано та чітко не сформульовано поняття «система захисту дітей».

Відповідно до міжнародного досвіду, до системи захисту дітей зараховують сукупність законів та дій уповноважених органів та осіб щодо вироблення політики, дій і звітності у сфері захисту дітей з огляду на факти, статистичні дані та аналіз кожного окремого випадку (Великобританія). Країни-члени ЄС розглядають захист дітей більш широко, маючи на увазі й соціальний захист, а саме послуги, пільги, іншу підтримку (Рекомендації Європейської комісії: Інвестиції в дітей, 2013 р.).

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) визначає систему захисту дітей як сукупність законів, політик, правил та послуг, необхідних в усіх соціальних сферах (особливо в соціальному забезпеченні, освіті, охороні здоров'я, безпеці та правосудді) для забезпечення запобігання та реагування на ризики, пов'язані із захистом дітей. Відповідальність часто розподіляється між державними установами з наданням послуг, місцевими органами влади, недержавними надавачами послуг та громадськими групами. При цьому важливим компонентом ефективної системи захисту дітей є здійснення координації між секторами та рівнями, включаючи прийняту систему направлень.

До сформульованого визначення "Save the Children" (2011 р.) додає інші ключові компоненти, такі як "доброзичливе/дружнє до дітей" правосуддя, участь дитини, підтримка громадськості, навчені фахівці, адекватні ресурси, стандарти та механізми моніторингу, система збору даних [6].

Ураховуючи зазначене, функціонально ефективна система захисту дітей повинна:

- захищати дітей від ризиків та вразливості, допомагаючи їм та їхнім сім'ям у складних життєвих обставинах;
- запобігати наслідкам зовнішніх несприятливих факторів шляхом недопущення обставин, дій, що підвищують вразливість та ймовірність ризиків;

Особистість у просторі виховних інновацій

- сприяти самозахисту і самопредставництву інтересів шляхом підвищення життєвих вмінь особистості, формування батьківської компетентності та створення умов підтримки для батьків;

- трансформувати середовище дітей через забезпечення соціальної справедливості, партнерства та розширення прав і можливостей людини брати участь в ухваленні рішень і житті суспільства.

Отже, нині система захисту дітей в Україні має складатися з таких компонентів:

- закони, державні стандарти й політики, які сумісні з положеннями Конвенції ООН про права дитини й інших міжнародних документів, стандартів в сфері захисту дітей;

- широкий спектр послуг, доброзичливих/дружніх до дитини та її сім'ї, які регулюються шляхом акредитації та ліцензування їх постачальників, а також дотримання стандартів;

- адекватний і належний розподіл ресурсів для забезпечення функціонування ефективних послуг з підтримки сімей на всіх рівнях, в тому числі на рівні об'єднаної територіальної громади, в якій зростає дитина;

- налагоджена різнорівнева профілактична робота з вразливими сім'ями та дітьми;

- мережа інституцій, які здійснюють забезпечення прав дітей, надають якісні послуги дітям та їх сім'ям;

- ефективний менеджмент (управління) системи; механізми горизонтальної та вертикальної координації дій державних, державних і недержавних органів і організацій, різних секторів суспільства;

- систематичний підхід до збору даних щодо дітей вразливих груп і сімей з дітьми, а також щодо послуг і найкращих практик захисту дітей;

- процедури моніторингу, оцінки, звітування державних органів і організацій перед громадськістю щодо дій в найкращих інтересах дитини; незалежний моніторинг якості соціальних послуг;

- залучення дітей та сімей до прийняття рішень, проектування та підвищення якості послуг (реальні можливості для дітей щодо вираження своїх поглядів і участі у заходах, які стосуються їх захисту);
- кваліфіковані щодо захисту дітей спеціалісти, їх професійна підтримка, підвищення компетентності;
- активна волонтерська і добродійна діяльність в найкращих інтересах дитини;
- готовність громад за захисту дітей зі своїх громадах/районів, відповідальність за долю дитини.

Запровадження змін у системі захисту дітей, орієнтованих передусім на збереження та підтримку сім'ї, якнайкраще забезпечення прав та інтересів дитини, має на меті *деінституціалізація*. Цей процес, що стартував в Україні у 2017 р. (Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р., № 526-р [3]), слід сприймати як перехід від інституційної системи догляду до системи, яка забезпечує виховання дітей у сім'ї або в умовах максимально наближених до сімейних.

Одним із важливих чинників такого реформування є заміна уявлень суспільства про систему захисту дітей, оскільки *деінституціалізація* передбачає комплексну трансформацію, що розпочинається з розвитку і посилення всіх видів послуг з підтримки родин та батьків, аби розлучення дитини з рідними застосовувалося виключно у якості останнього засобу [1; 2]. Окрім цього, *деінституціалізація* актуалізує питання ефективного функціонування усіх компонентів системи захисту дітей, піднімає проблему відповідної підготовки кадрів, активізації громади, належного моніторингу і оцінки.

Таким чином, *деінституціалізація* має усі можливості й покликана оновити чи перезапустити систему захисту дітей в Україні, стати поштовхом до радикальних, але вкрай необхідних комплексних змін, в т. ч. щодо нового спрямування діяльності фахівців, інституцій, меценатів, пересічних громадян задля благополуччя дітей.

Література

1. Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження системи захисту дітей в Україні «Людія захисту» / БО «Надія і житло для дітей» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.openingdoors.org.ua/map
2. Деінституціалізація та якісний альтернативний догляд дітей у Європі (Засвоєні уроки та рух уперед): робочий документ Eurochild // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://openingdoors.org.ua/ua/proofs/zbirka_zhurnalistskih_robit.html
3. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/ua/npras/250190226
4. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю [На основі доповіді Третього комітету (A/64/434)] 64/142. Керівні принципи щодо альтернативного догляду за дітьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.unicef.org/ukraine/ukr/100426-UNGuidelines-Ukrainian_nonofficial.pdf
5. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.: Ч.1. Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрович. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256 с.
6. Future of an integrated child protection system in Albania/ Ms Anniki Lai. – Albania: Council of Europe, 2016. – 77 p.

Петушкова Л.А., м. Біла Церква

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ПАТРОНАТНИХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті визначено важливість підготовки кандидатів у патронатні вихователі та їхніх помічників. Представлено особливості структури програми підготовки патронатних вихователів, наукові теорії, на основі яких базується зміст програми. Відмічено особливості реалізації програми підготовки патронатних вихователів.

Ключові слова: програма підготовки патронатних вихователів, стандарти навчання, андрагогіки теорії прив'язаності теорії відновлення теорії кризового втручання

В Україні пріоритетом є забезпечення права дитини на виховання в сімейному оточенні, в тому числі і для дітей, які тимчасово не можуть перебувати у своїх сім'ях. Ухвалена урядом Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та інші національні законодавчі акти спрямовані на зміну системи інституційного догляду та виховання дітей на систему, яка забезпечує догляд і виховання дитини в сімейному або наближеному до сімейного середовищі. Такий підхід ґрунтується на тому, що дитина має виховуватися в сприятливому сімейному оточенні, де враховується її потреби, особливості. З 2017 року в Україні запроваджено послугу з патронату над дитиною як можливість